

of Infobase Publishing, 2002, 378 p. – URL: <https://books.google.kz/books?id=fgaUQc8NbTYC&pg>
/ Қаралған күні: 20 қазан, 2024 жыл

8. The Oxford Dictionary of Phrase and Fable/Originally published by Oxford University Press, 2006. – URL: <http://www.encyclopedia.com/humanities/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/eat/> Қаралған күні: 20 қазан, 2024 жыл

9. Phrase and Idiom Dictionary, 2024. – URL: <https://writingexplained.org/idiom-dictionary/a-cat-in-gloves-catches-no-mice/> Қаралған күні: 21 қазан, 2024 жыл.

10. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. – 5-е изд., испр. и доп. – Москва: Наука, 2002, 384 с.

11. Джуматаева А., Балташ П., Досов А. Кәсіптік білім берудің тарихы мен дамуы. Оқу құралы. – Павлодар: ПМПИ, 2012, 89 б.

12. Динаева Б.Б., Сапина С.М. Түркі халықтарының паремияларындағы ортақ ойлау жүйесінің көрінісі // «Профессор Ә. Құрышжанұлы және түркі дүниесі: Тіл. Тарих. Руханият» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясы, 27 қараша, 2015 ж., 345 б.

13. Sapir E. Language. An introduction to the Study of Speech, 1934, 221 p. – URL: <http://www.gutenberg.org/files/12629/12629-h/12629-h.htm> Қаралған күні: 21 қазан, 2024 жыл.

14. Алиева С.А., Калкабаева Г.У., Шынтаева Л.А. Семантика вида и цвета в антропоцентрических пословицах и поговорках // Вестник КНУ имени Ж. Баласагына, 2024, №1 (117).

УДК 82.09

DOI 10.58649/1694-8033-2024-4(120)-93-99

Акматабекова Ж.А.¹, Пайзинова Н.П.², Алымкулова А.Б.³
Ж. Баласагын атындағы КУУ^{1,2,3}

Акматабекова Ж.А., Пайзинова Н.П., Алымкулова А.Б.
КНУ имени Ж. Баласагына

Akmatbekova Zh.A., Paizinova N.P., Alymkulova A.B.
KNU named after J. Balasagyn

ORCID: 0000-0003-4487-3770¹

ORCID: 0009-0000-0871-7223²

ORCID: 0009-0002-6787-1540³

**С.Т. КАЙЫПОВДУН “ЖОК ЖЕРДЕН ЖОМОК ЖАРАЛБАЙТ” АТТУУ ЭМГЕГИН
КОММУНИКАТИВДИК АСПЕКТЕ ИЗИЛДӨӨ
ПРОИЗВЕДЕНИЕ С.Т. КАЙЫПОВА «ЖОК ЖЕРДЕН ЖОМОК ЖАРАЛБАЙТ»:
ИССЛЕДОВАНИЯ В КОММУНИКАТИВНОМ АСПЕКТЕ
THE WORK OF S.T. KAIPOV "ZHOK ZHERDEN ZHOMOK ZHARALBAYT":
RESEARCH IN THE COMMUNICATIVE ASPECT**

Кыскача мүнөздөмө: Макалада С.Т. Кайыповдун илимий популярдуу жана көркөм-публицистикалык ой толгоолорунун жыйынтыгында жазылган “Жок жерден жомок жаралбайт” аттуу китебине коммуникативдик аспекте анализ жүргүзүлдү. Эмгек 2011-жылы жарыкка чыккан. С.Т.Кайыповдун бул макаласы публицистикалык жанрда жазылгандыктан массалык аудиторияга багытталган. Чыгарманы изилдөө методу катары Г.Д.Лассуэллдин коммуникация модели кызмат кылды. Бул модел журналистикада 1948-жылдардан бери колдонулуп келе жатат. Теорияда кандай гана маалымат болбосун анын мазмуну төмөндөгүдөй суроолорго жооп берет деп белгиленген: Ким (жөнөтүүчү)? Эмнени (маалыматты)? Кайсы каражаттар аркылуу (ММК)? Кимге (аудиторияга)? Ал кандай таасир

этет (кызыкчылык жаратат)? Бирок, айрым изилдөөчүлөр маалыматтын ар дайым аудиторияга таасир этиши мүмкүн болбогондугун айтып сындашат. 1958-жылдары бул моделге кошумча, жөнөтүүчүнүн маалыматты кандай шартта, кандай максатта жөнөтө тургандыгы тууралуу изилденип, Лассуэллдин кеңейтилген моделине айланган. Изилдөөнү жыйынтыгында, чыгарманын мазмуну теорияда белгиленген алты суроого тең жооп берген жана автор көйгөйдөн чыгуунун жолдорун так көрсөтүп бергенине карабастан, акыркы чечимди окурманга ыйгарган.

Аннотация: В статье анализируется произведение С.Т. Кайыпова «Жок жерден жомок жаралбайт» (Сказка не создается на пустом месте), опубликованное в 2011 г. Произведение С.Т. Кайыпова «Жок жерден жомок жаралбайт» написано в публицистическом жанре и ориентировано на массовую аудиторию. Методом изучения произведения послужила коммуникативная модель Г.Д. Лассвелла. Эта модель используется в журналистике с 1948 г. Теория утверждает, что содержание любой информации отвечает на следующие вопросы: Кто (отправитель)? Что (информация)? Какими средствами (СМИ)? Кому (аудитории)? Как это влияет (интерес)? Однако некоторые исследователи критикуют данный метод, считая, что информация не всегда может влиять на аудиторию. В 1958 г. помимо этой модели определения того, при каких условиях и с какой целью отправитель отправляет информацию, стала расширенная модель Лассвелла. В процессе исследования мы пришли к выводу, что произведение ответило на все шесть вопросов, выдвинутых теорией, и хотя автор четко указал пути выхода из проблемы, окончательное решение он оставил за читателем.

Abstract: The article analyzes the work of S. T. Kaiypov "Zhok zherden zhomok zharalbait", written as a result of popular science and artistic-journalistic reflections, in the communicative direction. The work was published in 2011. This article by S. T. Kaiypov is written in the journalistic genre and is aimed at a mass audience. The communication model of G. D. Lasswell served as a method for studying the work. This model has been used in journalism since 1948. The theory states that the content of any information answers the following questions: Who (sender)? What (information)? By what means (media)? To whom (audience)? How does it affect (interest)? However, some researchers criticize that information cannot always influence the audience. In 1958, in addition to this model for determining under what conditions and for what purpose the sender sends information, the expanded Lasswell model became. As a result of the study, the content of the work answered all six questions posed in the theory, and although the author clearly indicated ways out of the problem, he left the final decision to the reader.

Негизги сөздөр: кыргыз; социалдык эстутум; жомок; коммуникация; окурман.

Ключевые слова: кыргыз; социальная память; сказка; коммуникация; читатель.

Keywords: kyrgyz; social memory; fairy tale; communication; reader.

Көркөм публицистика күндөлүк коомдук, саясий актуалдуу маселелерге карата курч, көркөм сөздүн күчү менен жазылган адабияттын өзгөчө жанры. Публицистикалык стилдин өзгөчөлүгү жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу адамдарга таасир этүү үчүн кызмат кылат. Мындай жанрдагы чыгармалар жазуучунун коомдогу тигил же бул коомдук актуалдуу маселелерге, окуяларга, көрүнүштөргө карата пикирин билдирүү менен мүнөздөлөт [2, 182-б.]. Аталган жанр эки функцияны ишке ашырат. Биринчиси, маалыматтык – элге акыркы жаңылыктарды мүмкүн болушунча тезирээк жеткирүү болсо, экинчиси, таасир этүү – кандайдыр бир коомдук-саясий же социалдык маселе боюнча адамдардын пикирине таасир этүү. Тактап айтканда, элге маалымат берүү менен массалык аң-сезимге таасир этүү жана аракетке чакыруу болуп саналат. Андыктан бул жанрда жазылган чыгармалар окурмандардын тар чөйрөсүнө гана эмес, коомдун кеңири катмарына арналат.

Адабий публицистикалык чыгарманын негизин текст түзөт. Текст автор тарабынан төгүлүп айтылган, жазууга түшүрүлгөн ой пикирдин жыйындысы. Текст белгилүү бир

маалыматты жана мазмунду туюндурат. Мындай жанрдагы текстте коомдук-саясий лексиканын, логиканын, эмоционалдуулуктун, баа берүүчүлүк жана мотивациянын орун алышы мыйзам ченемдүү көрүнүш.

Бул макалада С.Т. Кайыповдун илимий популярдуу жана көркөм-публицистикалык ой толгоолорунун жыйынтыгында жазылган “Жок жерден жомок жаралбайт” аттуу китебине коммуникативдик аспекте анализ жүргүзүлдү. Эмгек 2011-жылы жарыкка чыккан.

Автордун бул макаласы публицистикалык жанрда жазылгандыктан массалык аудиторияга багытталган. Андыктан чыгарманы журналисттик адистикке байланыштырып коммуникативдик аспекте изилдөөнү туура көрдүм. Чыгарманы изилдөөдө Г.Д. Лассуэллдин коммуникация модели колдонулду.

Бул модел журналистикада 1948-жылдардан бери колдонулуп келе жатат. Теорияда адеп кандай гана маалымат болбосун анын мазмуну төмөндөгүдөй суроолорго жооп берет деп белгиленген: Ким (жөнөтүүчү)? Эмнени (маалыматты)? Кайсы каражаттар аркылуу (ММК)? Кимге (аудиторияга)? Ал кандай таасир этет (кызыкчылык жаратат)? Бирок, айрым изилдөөчүлөр маалыматтын ар дайым таасир этиши же кызыкчылыктардын туулушу мүмкүн болбогондугун айтып сындашат. 1958-жылдары бул моделге кошумча, жөнөтүүчүнүн маалыматты кандай шартта, кандай максатта жөнөтө тургандыгы тууралуу изилденип, Лассуэллдин кеңейтилген моделине айланган. Изилдөөнүн объектиси – “Жок жерден жомок жаралбайт” китеби ушул моделдин алкагында анализге алынды.

– Ким?

Ал автор, Кайыпов Сулайман Турдуевич – адабиятчы, фольклорист, тарых илимдеринин доктору, профессор. Кыргыз, орус, түрк тилдеринде жазылган түрк дүйнөсүнүн оозеки чыгармачылыгы жөнүндө 100дөн ашуун илимий эмгектин жана илимий-популярдуу макалалардын автору.

– Эмнени?

Автор “Жок жерден жомок жаралбайт” аттуу чыгармасы аркылуу, кыргыз коомундагы актуалдуу маселенин талдуу жерин оюп көрсөткүсү келген. Чыгарма илимий популярдуу жана көркөм-публицистикалык ой толгоолорунун жыйынтыгында жазылган, себеби, автор фольклорист, тарыхчы, адабиятчы катары илимий негиздерге, кесиптик тажрыйбага таянып жазган, жыйынтык чыгарган, сунуш кылган, жол көрсөткөн. Автор чыгарманын башталышында, аны бул эмгекти жазууга түрткү болгон, шыктандырган себеп деп, 2010-жылдын 10-октябрында болуп өткөн парламенттик шайлоонун утурлай жарыялоого аракет көргөнүн, жасалган аракетке, кылган мээнетке карабастан эмгек 2011-жылы жарык көргөнүн түшүндүрүп берүүгө аракет жасаган.

Чыгармада автор өз калемин “субъективдүү байланыш” катары караган. Аны менен ой толгоолорун тең бөлүшкөн. Аны пикирин, кайгысын, кубанычын, санаасын тең бөлүшкөн – даанышман, кээде аны алдага оозуп туйлаган, тескемени билбеген “тентек калем”, кай бирде өмүр жолунда далай ирээт сактап келген боорукер, сатылбас жандуу субъект катары сыпаттаган. Сөзүбүз куру болбош үчүн чыгармадан мисал берели: “... жаштайынан бейбашыраак өсүп калган калемим мен канчалык “Уят ай!” кагып-силкип, тескесем да болбостон, чынжырын шарт жулуп алып, адатынча эшек оюн салган бойдон кетпедиби [1, 6-б.].

Күнөө менде, баштабасам болот эле, баштап алган соң, бейбаш өскөн калемдин кулу болуп, артынан такыр калбай, күнү-түнү салпылдап ээрчип олтуруудан, “Бас!” деген жагына басып, “Тур!” деген жеринде туруудан башка аргам калган жок [1, 7-б.].

Өзүм да, өпкөм көөп өрөпкүп, көөдөнгө бугум батпай толуп-ташып, оңтойлуу бир шылтоо күтүп турган окшойм, кандай десе, эмне десе, баарына бир ойлонбой макул болдум; ал турсун, эрте дебей, кеч дебей, шыкак берип, жөлөп-таяп, далыга чаап, алга сүрөдүм [1, 7-б.].

“... ушул бейбаш калемим экөөбүз жетелешип алып, далай-далай ашуу аштык, таш бастык, суукка тондук, ... Сүйүнүчүнөн кайгысы көп, күлкүсүнөн ыйы көп кыйла жолду арыттык” [1, 8-б.].

Каржалганда кайрат берген, кайран гана бейбашым... Көкүрөк-көөдөнүмдү көр кыскандай кысып келген ажалдын уу тырмактуу манжаларынан, ошол гана далай ирет куткарды. Ал болбосо, күн-түн дебей арыз-муңум кошо жүрүп укпаса, көөдөндөгү муң-зарымды ак кагазга төкпөсө, ушул саптар күн-түндөп жазылбаса... ай, ким билет.. бар белем, же жок белем [1, 9-б.].

Ошол эле чыгармада “учурда калем экөөбөздүн ортобуздан жаралган ..., биз күтпөгөн бирдеме кирип келди. ... бүтпөс жолуң талыкпай улай бер деп, тилек тилеп, ырым-кылып, бою-башын жасап-түзөп, учу-түбү билинбеген улуу сапарга улугандан ак жол каалап узатып жатам” деп белгиленген. Демек, автор ой тойгоолорун “*субъективдүү калем*” аркылуу диалогдук формада берип, китептин жаралышын түшүндүргөн.

Автордун экинчи белгилегиси келген сөз түйүнү “кыргыз” эле. Ал өзүн кыргыз болуп жаралганына сыймыктануу, кыргыз экенине мактануу менен сөз баштаган жана бул сезимди өз кесибине терең байланышта карап, авторлук жекелик пикир менен түшүндүргөн. Муну текстте төмөндөгүчө ачык белгилеп жатат: “... мен кыргызмын, болгондо да, жөн жай эмес, кыргыз фольклорун тектеш элдердин оозеки чыгармачылыгы менен байланышта изилдеген, ушул ишти өмүрлүк кесип гана эмес, тагдыр кылып тандап алган ...” [1, 19-б.]. “... мен кыргызмын... кыргыз фольклорчусумун, ошондой болгон үчүн айрыкча бактылуумун!” [1, 20-б.]. “Менин ишим – ... ата мураста айтылган ой-бүтүмдөрдү зарыл учурда, айрыкча, эл тагдыры кыйчалыш болгон чакта, түпкүрдөн алып чыгып, ар бир жан андагыдай добуш менен ашкере айтып туруу ...” [1, 30-б.].

Автор эмгекте “кыргызды” образдуу түрдө айтсак, айга, күнгө теңеп, адамзатына тиешелүү бардык асыл сапаттарды, баалуулуктарды ага ыйгарган. Чыгарманын өзүнө кайрылалы “Кыргыз болуу чыныгы адам болуу деген сөз! Адам сындуу жашоонун, ойлонуунун эң мыкты өрнөктөрү кыргыздын оозеки мурастарында, жашап жаткан күнүмдүк турмушунда, адамдарга, дос-душманга жаасаган мамилесинде, баскан менен турганында күнү бүтүнкүдөй сакталган ...”. “Мен кыргызмын!” деген сөз жөн сөз эмес, ал мен үчүн Теңир сүйгөн, тандамал пенделердин бүткүл адамзаттын как алдына кашкая чыгып туруп, жүрөктөрдү титирете, ааламды олкулдата берген анты сыяктуу... ыйык жана сыйкырдуу күчкө эгедер тумар сындуу.

Автор андан ары ушундай ааламда эч теңдеши жок, тереңдиги акыл жеткис, кенендиги кулач жеткис, кыргыз акыл ой казынасын жараткан – эл кантип “арзан өмүр, арзан күч, арзан эмгекке” айланган татаал тагдырга туш болду? деген ойду козгогон [1, 23-б.]. Автордун пикирине таянсак, бул маселе кыргыз коому тышкы системалардын таасири астында калып, өзүнөн баш тартып башкаларды туурап баштагандан тарта бул илдеттин башталганын жана да ага жалпы коомчулуктун күнөөсү болгондугун белгилеген. Кошоматчылыктын, трайбализмдин элге тийгизген кедергесин айткан. Андан ары ааламдашуу процессинин, технологиялык жетишкендиктердин, адам баласынын “чындык” эмне экенин билип турса да, билгенин айта албаганын же айткысы келбегин, ага айтууга мүмкүнчүлүк бербей жаткан системалар тууралуу сөз козгогон.

Чыгармада кай бир башкаруучуларга жана коомдук ишмерлерге, тарыхый инсандарга карата түз да, ачык да, тергеп да, каймана да түрдө кайрылуу, шилтемелер жасалган. Алсак, “Закир аке”, “кыргыз аке”, “букараларым”, “жетекчилер”, А. Акаев, К.Бакиев, А. Масалиев, М.Шеримкулов, Б.Осмонов, Т.Тургуналиев, Д. Садырбаев, Карашев, Рахманкул хан, Жапаркул миңбашы, Орозмамбет аксакал, анын уулу Айдар, Раззаков, Модэ, Алымбек датка, Р.Отунбаева, Ч.Айтматов ж.б. ысымдар бир нече жолу кездешет [1].

Окуянын баяндалышы менен автор ушундай татаал тагдырдан чыгууну жолун көрсөтүүгө аракет кылган. Аны эс-тутум түшүнүгү менен байланышта караган. Автор биринчиден кыргыз ким экендигин аныктап алышы керек деген пикирди билдирип, жана аны аныктоо үчүн эс тутумга кайрылуу зарылдыгын түшүндүргөн. Ким элек? Ким болдук? Кайда барабыз? деген суроонун түйүнүн чечүүдө эс тутумда сакталып жаткан жомокторду анализдөө аркылуу жооп издеген. Эс тутум – адамдын тээ акыл эсинде сакталган маалымат, ой корутундулары, бул маалыматтар кыргыз оозеки чыгармалары аркылуу жашаш келген.

Автор кыргыздын оозеки чыгармасынын бир түрү катары жомоктун бүгүнкү күнгө чейин жашап келишин эки негизде түшүндүргөн. Биринчиси – мурда болуп өткөн тарыхый чындыгы, экинчиси – келечекте сөзсүз ишке ашары. Муну бүгүнкү күндүн бир нече мисалы менен далилдеген. Демек, жомок өткөндү, бүгүн жана эртеңди да байланыштырат жана улана бере турган өзгөчө стилге, усулга ээ. Жомоктун башаты муктаждыктан жаралып, философиялык баалуулуктарды, бүтүндөй социалдык системаны, анын кыймыл-аракетин жаңдуу организм сыяктуу өзүнө камтыйт. Жомоктун функциясы анын соңунда угуучуну бир жыйынтыкка келүүгө, бир чечим чыгарууга жол көрсөтөт.

Автор эки жомокту мисалга алган. Биринчиси – Акылдуу хан жөө жомогу. Алгачкы жомоктун сюжетине карасак, ажыдаардан запкы жеген элдин жалгыз мүдөөсү – ажыдаарды кантип жок кылуу. Экинчиси, өзүнө теңди кантип табуу жана аталык милдет. Окуя башталып, чиеленип, анан аяктаганда баягы кайран эл ажыдаардан биротоло кутулуп, Аалым болсо кызын татыктуу күйөгө узатып, аталык милдетин аткарып, жыргап-куунап жашап калышат. Ошол эле учурда автор чыгармада Рахманкул ханга байланыштуу тарыхый окуяны, Модэге байланыштуу уламышты да баяндап өткөн. Аталган төрт сюжет тарыхый мезгилдүүлүк жагынан ар башка учурга, түрдүү жанрга таандык болсо да, мазмунунда паралелдүү түрдө жалпы элге тиешелүү көйгөйдөн кантип чыгуунун жолдорун көрсөткөн. Алар: журт башчысын эл тандоосун, аны тандоодогу журт билермандарынын, аксакалдарынын таасири; журт башчысы менин мүлкүм жана элдин мүлкү деген түшүнүктү так айырмалап билүүсү; башчы сунуштайт, эл чечет же курултайдын маанисин; кыргызга кыргыз гана керек б.а., кыргыз элинин биримдиги эле.

Кайрадан Г.Д.Лассуэлдин моделиндеги Кимге? деген суроого келсек, чыгарма саясатчыларга, улут, өлкө тагдырына кайдыгер карабаган ар бир инсанга арналган, бирок автор ар бири өз чечимин бериши керек деген пикирде болгон. Муну контекстте “Түшүнгөн түшүнсүн, түшүңбөгөн ...” деп ачык билдирген [1, 28-б.]. Ошондой эле илимпоздорго айрыкча кайрылганын төмөндөгү контексттен билүүгө болот: “Бул күндөрдө, улут жана мамлекет кыйын дагы, кысталыш дагы күндөр жашап жаткан убакта, илимпоздор өзүбүз баштап, ким экенибизди унутпай, башкаларга да алардын кыргыздыгын унуттурбай, кулагына кумдай куюп эскертип, кыргыз болуунун эмне экенин кубарына жеткиче, көкөйүнө сиңгиче какшап-куурап айтып туруубуз жарандык ыйык милдет сыяктуу. Кантели, колубуздан келген иш да ошол гана эмеспи! [1, 17-18-бб.].

Г.Д. Лассуэлдин коммуникация моделине ылайык карасак:

Ким (жөнөтүүчү)?

Автор

жана (анын калеми)

Эмнени айткысы келген?
Кандай маалымат?

Кыргыз деген ким? (ага адамзатына тиешелүү моралдык баалуулуктарды ыйгарган, башкалардан өзгөчөлүгүн баса белгилеген) → Ал кантип ушул тагдырга туш болду? →(себептерин көрсөткөн: тышкы системалардын таасири; доордун өзгөчөлүгү–глобализациянын эпкиниси жана талаптары; ички таасирлер: элдин пейили, мүнөзү, жүрүм-турумунун ж.б. өзгөрүшү–менталитеттин кыйрап баратышы, башкаруучу-саясатчылардын элине жасаган мамилеси, трайбализм ж.б.) →

Бул көйгөйдөн кантип чыгабыз? → Эс тутумга кайрылат → Жомоктор, тарыхый окуя жана уламыштын өзөгүнө таянат → Жол көрсөтөт: журт башчысын эл тандоосун, аны тандоодогу журт билермандарынын, аксакалдарынын таасири; журт башчысы, эл билермандарынын менин мүлкүм жана элдин мүлкү деген түшүнүктү так айырымалап билүүсү; башчы сунуштайт, эл чечет же курултайдын мааниси; кыргыз

элинин биримдиги, жоопкерчилиги.

Кайсы каражаттар аркылуу (ММК) билдирген? Жаңы Агым гезити.– 2010. -26-ноябрь. 26, 28-бб., – 3-декабрь. 24, 26-бб.

Кимге (аудиторияга) арналган? “Жок жерден жомок жаралбайт” эмгеги (2011-ж.), Саясатчыларга, илимпоздорго, улут, өлкө тагдырына кайдыгер карабаган ар бир инсанга арналган.

Жөнөтүүчү маалыматты кандай максатта жөнөткөн? Авторду эмгекте окурмандардын 20 жыл ичинде өлкөдө болуп жаткан саясий окуялардын түпкү маңызын аңдап билүүгө, ага туура баа берип, туура жыйынтык чыгарууга жол көрсөтүүгө далалат кылган. Жалпы элди улуттук биримдикке чакырган. Кыргыздын ар бир инсаны эртеңки келечеги үчүн жоопкерчиликтүү экендигин баса белгилеген.

Ал кандай таасир этет (кызыкчылык жаратат)? Окурмандардан каттар келген, жүзмө-жүз баарлашуу, пикир алышуулар, телефон менен сүйлөшүүлөр аркылуу кайтарым байланышы ишке ашкан [1, 167-б.].

Чыгарманын мазмунун коммуникативдик аспекте талдасак, Лассуэллдин теориясында белгиленген алты суроого тең жооп берген жана автор көйгөйдөн чыгуунун жолдорун так көрсөтүп бергенине карабастан, акыркы чечимди окурманга ыйгарган.

Автор бүтүндөй кыргыз коомунун, кыргыз баласынын тагдырын, өткөнүн, учурун жана келечегин социалдык эс тутумдун, акыл казынасынан орун алган жомокко шылтоолоп, анын көркөм каражаттары, боектору аркылуу философиялык ой толгоолор менен чечмелеген. Тексттин мазмунунда автор бул көйгөйгө сырттан көз салуучу эмес, өзү да андан жабыркап, запкы жеп, ызанын ичинде жашап жатканын жеке эмоциялары, турмушта туш болгон окуялары аркылуу ачып берген.

Чыгарманын структуралык түзүлүшү киришүүдөн баштап, андан ары маселе чиеленип, акырында көйгөйдүн түйүнү чечилип, жыйынтык чыгарылган. Анда негизги “Кыргыз” деген ким? → Ал кантип ушул тагдырга туш болду? → Бул көйгөйдөн кантип чыгабыз? → Эс тутум деген эмне? → Жомоктон, уламыштан, тарыхтан кандай жыйынтык чыгарабыз? деген түшүнүк, пикир, идеялар ачык, даана баяндалган.

Автордун кесипкөйлүк фольклористтик ыкманы чебер колдонгону ачык байкалат. Ал окурманга адилет, акыйкат, биримдик, көрөгөчтүк, акылмандык, ынсап, жоопкерчилик, иденттүүлүк өңдүү гуманисттик идеяларды, концептти жөнөкөй, түшүнүктүү, кабыл алууга жеңил, ачык, ырааттуу формада берген. Текстте маалыматтар имплициттүү да, эксплициттүү да түрдө колдонулган.

Автор ар бир окурманына жалпак тилде жеке кайрылуу жасаган. Ал “сен кыргыз”, “кыргыз баласы”, “кайран кыргыз”, “айкөл кыргыз”, “момун кыргыз”, “кара кыргыз”, “кыргыз урпагы” өңдүү тилдик элес, образдарды колдонуу менен бирде аны көкөлөтө мактаса, бир де аны ушул тагдырга туш болуп калганына ичинен күйүп бышып, анын буга татыктуу эмес экенин баса белгилеп, анын адамзатынын жанында бөтөнчөлүккө, бөтөнчө касиетке ээ болгондугун жана кайрылуунун соңунда анын дүйнө адамзатынын алдында “чоң миссиясы” турганын эскерткен.

Демек, публицистикалык стилде жазылган бул чыгарма маанилик, логикалык, композициялык жактан жөнөкөй түзүлүп, коммуникативдик структуранын бардык элементтерин ырааттуу сактаган. Чыгарма 2011-жылы жарык көргөнүнө карабастан, анда айтылган идеялар, маданий баалуулуктар бүгүн да актуалдуу болгондугун мезгил өзү тастыктап турат.

Колдонулган адабияттар

1. Кайыпов С. Жок жерден жомок жаралбайт (же кыргыз демократиясынын улуттукунгусу, азыркы абалы жөнүдө сөз): Илимий-популярдуу жана көркөм-публицистикалык ой толгоо. – Бишкек: Бийиктик, 2011, 184-б.

2. Азыркы кыргыз тили. Стилистика. – Бишкек, 2015, 256-б.
3. Иманов Ж. Публицистикалык стилдин айрым мүнөздүү өзгөчөлүктөрү. Ысык-Көл ун. жарчысы. – URL: <https://arch.kyrlibnet.kg/uploads/Imanova%20J..pdf>
4. Мапаева Н. Публицистикалык стилдеги тексттердин түзүлүш өзгөчөлүктөрүн аныктоодогу методдор // ОшМУнун жарчысы, 2016? № 3(4), 74-77-б.

УДК 393

DOI 10.58649/1694-8033-2024-4(120)-99-105

Баймырзаев Б.А.
Ж. Баласагын атындагы КУУ
Баймырзаев Б.А.
КНУ им. Ж. Баласагына
Baimyrzaev B.A.
KNU named after J. Balasagyn

SPIN-код: 6264-6550, AuthorID: 948757

**ЭЛДИК ООЗЕКИ ЧЫГАРМАЛАРДЫ ЖЫЙНОО, ЖАРЫЯЛОО ИШТЕРИ:
БОЛУМУШТАР, АКЫНДЫК АЙТЫШТАР, ТЕРМЕЛЕР, САНЖЫРАЛАР,
КАЗАЛДАР (Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КУУНУН КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ
КАФЕДРАСЫНДА ЖЫЙНАЛГАН ФОЛЬКЛОРДУК МАТЕРИАЛДАРДЫН
НЕГИЗИНДЕ. 1950-2010-жж.)**

**СБОР, ПУБЛИКАЦИЯ УСТНЫХ НАРОДНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ: ЛЕГЕНДЫ,
ПОЭТИЧЕСКИЕ ИЗРЕЧЕНИЯ, ТЕРМЕЛЕР, РОДОСЛОВНЫЕ, КАЗАЛДАР
(НА ОСНОВЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ МАТЕРИАЛОВ, СОБРАННЫХ НА КАФЕДРЕ
КЫРГЫЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ КНУ им. Ж. БАЛАСАГЫНА. 1950-2010 гг.)**
**COLLECTION AND PUBLICATION OF ORAL FOLK WORKS: NOVELTIES, POETIC
AITYSH, TERMELEL, GENEALOGY, KASALDAR (BASED ON FOLKLORE
MATERIALS COLLECTED AT THE DEPARTMENT OF KYRGYZ LITERATURE
OF KNU AFTER J. BALASAGYNA 1950-2010)**

Кыскача мүнөздөмө: Кыргыз эл оозеки чыгармаларын соңку совет доорунда эл оозунан жыйноо, жарыялоо иштери Кыргызстанда ошол мезгилдеги заман-шартка жараша жүргүзүлүп келген. Орус окумуштуусу Е. Фалеевден баштап К. Мифтаков, Ы. Абдрахманов, А. Самүдүн уулу (Тайгүрөнов), Т. Байжиев, Т. Саманчин, З. Бектенов, М. Мамыров, М. Түлөгабылов, Ж. Субанбеков, З.Ч. Мамытбеков, Э. Абдылдаев, Ж. Таштемиров, С. Байходжоев, Ж. Мукамбаев, С. Закиров ж.б фольклорист-окумуштуулар кыргыз эл оозеки чыгармаларын ар кайсыл жылдары, ар түрдүү жанрлар боюнча эл оозунан жыйноо, жарыялоо, изилдөө иштерин колго алып келишти. Ошол материалдардын ичинде азыркы Ж. Баласагын атындагы КУУнун кыргыз адабияты кафедрасында 1950-жылдардан берки чогултулуп келген элдик чыгармалар да бар. Аларды 2010-жылдан бир нече томдук (6 том) түрүндө жарыялоо иштери башталып, 2015-2017-жылдары 3 тому жарык көрдү. Бул макалада ошол материалдардын ичинен болумуштар, акындык айтыштар, термелер, санжыралар, казалдар жөнүндө сөз болот.

Аннотация: В советский период в Кыргызстане осуществлялись сбор и публикация кыргызских народных произведений. Начиная с русского ученого Е. Фалеева и в последующем К. Мифтаков, Ы. Абдрахманов, А. Самудун уулу (Тайгыронов), Т. Байжиев, Т. Саманчин, З. Бектенов, М. Мамыров, М. Тулөгабылов, Ж. Субанбеков, З.Ч. Мамытбеков, Э. Абдылдаев, Дж. Таштемиров, С. Байходжоев, Дж. Мукамбаев, С. Закиров и другие ученые-фольклористы проводили работу по сбору, публикации, исследованию кыргызских народных